

הרהורים קלים על נפש האדם

על עבודה פנימית מול עבודה חיצונית ועל סינון האינטרנט

בסוכות היה לי דיון עם אדם יקר על גידולי חיות מחמד. חיויתי את דעתי שבאופן כללי אני לא אוהב את הרעיון, אבל אני מבין למה אנשים רוצים לגדל כלב. יש לחיה הזו התמסרות. לעומת זאת, אף פעם לא הבנתי למה אנשים רוצים לגדל חתולים. סתם חיה אגואיסטית, כפויית טובה ונצלנית. הבחור היקר ענה בתגובה שהחיה הכי אגואיסטית היא האדם, וכי זו החיה שהכי הזיקה בעולם. הדיבור הזה מאוד קומם אותי, אע"פ שאני מכיר את האדם ושיחו, כל פעם מחדש אני מזדעזע כשמשווים את האדם לחיה שפלה. האדם הוא יציר כפיו של הקב"ה! הוא מי ששכלל את העולם והביא אותו למצבו המוסרי העכשווי והמתקדם. אפילו בלי לדבר על רוחניות. איך אפשר לחשוב בכלל שהדעות הדרוויניסטיות האלו הם רציניות? אבל לאחר מכן קראתי בטור של משה שילת (ב"קרוב אליך") דיבור יפה, שפתאום הסתדר לי עם כל מיני רעיונות ומחשבות בזמן האחרון. הנחתי שהוא נשען על רעיון חב"ד, ובעז"ה גם מצאתי אותו בתורה אור (פ' בראשית):

להבין הטעם שנשתנה יצירת גוף האדם משאר כל הנבראים כמו הצומח והחי, שכולם נברא גופם ע"י מאמר ה'... שהארץ הוציאה את העשבים ואת האילנות כל אחד ואחד כמו שהוא אחר-כך, עם הנפש הצומחת שבו, וכן גם הבע"ח הוציאה הארץ ג"כ כמו שהן חיים... דהיינו הגוף עם הנפש החיונית שבתוכו יחד ע"י מאמר ה'...

משא"כ בבריאת האדם שנעשה גופו תחלה בפני עצמו עפר בלי שום נפש חיונית בתוכו, וכמ"ש... הרי שלא יצא גופו מן הארץ על דרך שהוא עתה בהיות בו נפש החיונית והמדברת, אלא שלקח עפר ועשה ממנו גוף. ואח"כ נפח נשמה באפו כו'. וזהו בחי' שפלות לגבי האדם שהרי הגוף שלו נמוך במדרגה יותר מגופות הבעלי-חיים שנתהווה בבחינת דומם עד שאח"כ ויפח באפיו כו'. עם היותו מובחר בנבראים וז"ש אחר וקדם כו'.

האדם הוא עפר מן האדמה. בניגוד לכל שאר הברואים הוא הבריאה היחידה שהגוף בה עומד בפני עצמו. לכן האדם מלא קנאה, תאוה, וכבוד. לכן ביכולתו להגיע להשמדה המונית של עמים וגזעים. הוא יכול לתבוע בחומריות עד מעל הצואר; והוא יכול להמציא כל מיני רעיונות הזויים איך לשכלל את התאוות שלו בצורה שבה שום בעל-חיים לא היה מעלה על דעתו.

אבל מצד שני, הוא גם חלק אלוק ממעל. הוא זה שהקדוש ב"ה נפח בו את עצמיותו, הוא "מובחר שבנבראים". יש בו כוחות ורצונות גבוהים שאי אפשר לשער. הוא יכול להתעלות מעל החומריות, ולראות בה עצמה בעיני שכלו מראות אלוקים. האדם יכול לקשר את עצמו אל השכל והאלוקות המחיה כל דבר, אל כח הפועל שבנפעל, ולהגיע למצב של שידוד מערכות הטבע ו"צדיק גוזר והקב"ה מקיים".

* * *

זה נראה לי אחד החידושים הכי גדולים ביהדות. מצד אחד התורה מכירה בשפלות הכי גדולה של האדם. "אדם מועד לעולם", עד לכדי מצב של "אין אפטרופוס לעריות". לכן רבותינו קוראים לסינון האינטרנט. לכן אנחנו נזהרים ומתפללים כל יום אל תביאני לידי נסיון. אסור להתכחש לכך שיש לכולנו מקומות הנמוכים. שיש לכולנו נפש בהמית. בשביל זה לומדים חסידות. לדכא ולבטש את הגוף שאף פעם לא מתרצה.

אמנם, יש באדם גם צד אחר. צודק מי שאומר שצריך לדעת להילחם ביצר הרע ואסור לתלות את מלחמתנו על עניין החסימה החיצונית וזהו. האדם הוא לא חיה שכל העבודה זה לשים אותה בכלוב וככה היא לא תעשה בעיות. האדם הוא הרבה יותר מכך. הוא משהו אחר לגמרי. ואע"פ שאמרנו ש"אדם מועד לעולם", יש בו גם את כוחות הנפש והמוסר להתגבר על גופו ותאוותיו. ויותר מכך- הוא "בני-נביאים". לא פחות ממה שהוא שייך לסטרא אחרא- הוא שייך למצב של נקיות, לרוח הקודש, לנבואה ותחיית המתים¹.

כל הרעיון הזה הסתדר לי גם עם עניין העבודה הפנימית והעבודה החיצונית. אי אפשר לזה בלא זה. א"א לעבוד את ה' באמת באהבה ויראה בלי לשמור על שולחן ערוך, בלי לשמור על כל הגדרים המצומצמים שמאפשרים לנו להיות יהודי ולא בהמה. אבל מצד שני, הקב"ה נתן בנו נשמה טהורה, שיכולה להתעלות ואינה צריכה שום גבולות. גם אם למעשה, האדם צריך להיזהר ולהתרחק מכל נדנוד של נסיון, עליו לדעת שעיקר מגמתו צריכה להיות למעלה.

ביקורת היצירה הטהורה

פעם חשבתי שצריך ליצור את מה שהאדם מרגיש. באותו רגע שהרגש מתפרץ, עליו לכתוב בלי לחשוב, בלי לתקן. לפרוק את המטען וללכת עם המוזה החולפת. להיות טהור ונקי מכל מיני חשבונות שכליים. שהיצירה

¹ וכל זה כמובן מובלט ביתר שאת בלימוד תורת הרב זצ"ל וכידוע ואכמ"ל.

תהיה כולה לב. החוויה שהיוצר חווה כעת היא זו שצריכה להיחרט על הנייר. בלי יותר מדי אסתטיקה, בלי יותר מדי מוסר-השכל. נכון שהחוויה הזו רגעית, אבל היא חזקה, וצריך לתעד אותה.

אולם, לאחר כמה זמן הגעתי לתובנה אחרת- לפני היצירה אדם צריך לראות לאיפה היצירה מביאה אותו. הרי באדם יש נפש בהמית, כנ"ל, "רוח נשברה היא הס"א שהיא היא האדם עצמו בבינונים, שנפש החיונית המחיה הגוף היא בתקפה כתולדתה בלבו נמצא היא היא האדם עצמו... וא"כ הוא רחוק מה' בתכלית הריחוק...".² מכיון שכך, אם האדם יבוא ליצירה "ככה" הוא יכול להגיע למקומות לא טובים. אני לא מדבר על חטאים, זה פשוט וברור שאם יש לאדם תאוות הוא לא צריך לכתוב אותם על הנייר. כמעט כל אדם דתי נורמלי יודע שהאמנות היא לא פח הזבל של המחשבות והרגשות, ואין כאן המקום להאריך בכל הבעיות והחליים הנפשיים שיש לאמנים בעלי הסתכלות שכזו. לא על זה באתי לדבר. באתי לומר, שאפילו בגבולות ההלכה, אפילו אם כל היצירה תהיה על טהרת הקודש ועם חותמת של הבד"ץ- יש מקום להתבוננות נוספת.

הבעיה האמיתית ביצירה באופן כזה "זורם" היא שהיא יכולה להביא את האדם להתבוססות במצבו העכשווי והלא-מתוקן. זה יכול להיות בכל מיני אופנים; סתם עצבות. סתם טרוניה ומרה-שחורה. סתם רוח נשברה. נכון, יש מקום להרגשות האלו בעבודת ה'.³ אבל לעניות דעתי, לא טוב להתעסק בהם יתר על המידה. זה יכול להנציח את ההסתכלות הלא-מתוקנת. כמעשה הידוע באחד שהלך עם אליהו הנביא ושכשעברו ליד נבלה התלונן "כמה מסרחת נבלה זו!". אליהו הנביא, לעומת זאת, ענה: "ראה כמה לבנות שיניה". זה לא שהאדם הנ"ל טעה או שיקר. אבל צריך להעמיק את הדיבור וההסתכלות החיובית והעליונה.⁴

לכן אני קורא- כדאי ללכת בכיוון אחר. להעמיק את היצירה, ליצור ע"י התבוננות. פשוט להתיישב ולכתוב מהשכל. איך אני רוצה להיות. לדמיין מצבים אחרים בהם אני יוצא מעצמי. לחשוב על הרגשות ומצבים שאני שואף אליהם. זה יכול להיות פחות יפה, אולי אפילו קצת פחות אמיתי ופחות קשור לתחושות ולמצבי העכשווי. אבל זה מקדם.

² תניא פרק כט.

³ כאן המקום להעיר, שזו רק קריאת כיוון. יש הרבה מקום לתיעוד מצבי העכשווי. מה יותר מתאים לכך ממה שכתב האדמו"ר מפיאסצנא- "טוב לא לאדם לרשום את כל מחשבותיו... לחרות את עצמו עלי נייר, ולקיים את כל גלגולי הנפש, נפילותיה עם עליותיה, (צו וזרוז, א). אבל לעניות דתעי עדיין, צריך לשנות את מרכז הכובד.

⁴ ואי אפשר שלא להזכיר את רפ"ב...

פעם כששמעתי ברב קוק את הביטויים "המלחמה בעט" ו"ספרות מגויסת" היה לי מאוד קשה. עכשיו אני מבין- להיפך! יש לקחת את היצירה למקום של עבודת ה'. זה הפשט של "כתיבה יוצרת". לקחת את הכתיבה למקום של יצירה אמיתית בנפש. של משהו שלא היה. למעשה, אנשי ה"יצירה הטהורה" שהזכרתי לעיל לא באמת ראויים להיקרא יוצרים. הם רק מתעדים את מה שעבור עליהם, אולי בכשרון רב, אבל רק תיעוד. דווקא מי שיוצא מעצמו ויוצר בנפש שלו מקומות חדשים- הוא מי שראוי להיקרא יוצר.

פעם שמעתי, שלפישל שניאורסון (בעמח"ס "חיים גראביצר") היתה שיטה טיפולית מיוחדת במינה. שניאורסון טען שכל הבעיות הנפשיות הקיימות נובעות מחוסר יצירה. אם תיקח לאנשים את הכח ליצור הם ישתגעו, חלקם עוד יאבדו את עצמם לדעת... כששמעתי את זה, חשבתי שאני לא מסכים. אולי להפך. האנשים שאני מכיר עם הבעיות הנפשיות הכי קשות אלו הם דווקא האמנים. לפעמים אני מרגיש שככל שאדם יוצר יותר, הוא יותר פגיע נפשית. אבל לאחר מחשבה נוספת- זה בדיוק תלוי במה שאמרתי לעיל. תלוי מה בדיוק האדם יוצר. אם הוא סתם יוצר, בלי מחשבה, הוא יכול להעמיק בנפשו את הלבטים, את הספקות, את התוהו "למטה למטה עד אין קץ"- וזה מתכון בטוח לשפל. אבל ככל שאדם יחשוב יותר ויעמיק יותר את הצד האלוקי שבו, את הצד ש"למעלה למעלה עד אין תכלית"- יזכה גם לראות את הצד הזה מתגשם המציאות.